

LES „CIFTLIKS“ DE LA DOBROUDJA AUX XVIIIe ET XIXe SIÈCLES

TUDOR MATEESCU

— Résumé —

Au début, le terme turc *ciftlik* désignait le lopin de terre octroyé en usage au paysan dépendant pour subvenir aux besoins de son existence. Dans la seconde moitié du XVIIIe siècle, ce terme subit un changement radical de sens, devenant l'équivalent de notre "ferme". Il s'agit d'entreprises agricoles, englobant non seulement des terrains de culture, mais aussi des élevages de bestiaux, des moulins, des installations apicoles, etc. C'étaient des entreprises capitalistes, car elles employaient le travail salarié et leurs produits étaient destinés en tout premier lieu à être lancés sur le marché. Leurs initiateurs semblaient avoir été les *ayans*, les nobles des villes, alors en pleine ascension économique.

Les premiers *ciftliks* de la Dobroudja sont attestés par les voyageurs étrangers Boscowich (1762) et Wenzel von Brognard (1786). A Mangalia aussi il y avait un important *ciftlik*, dans le cadre duquel étaient élevés un grand nombre de bestiaux; l'existence de cette entreprise se prolongea même après l'an 1800. Il paraît, en outre, que la Métropole orthodoxe de Dyrstor (Dristra) possédait elle aussi un *ciftlik* à la fin du XVIIIe siècle.

Durant le XIXe siècle, le pouvoir central ottoman allait prendre une série de mesures législatives dans le but du redressement de l'agriculture. Ces mesures contribuaient soit directement, soit indirectement au développement des *ciftliks*. Ils surgirent nombreux en Dobroudja, où de vastes terrains étaient disponibles, les uns durant une période éphémère, quelques autres voulus à une très longue existence. Cependant, une grave difficulté empêchait le développement de ces entreprises était constituée par la crise aiguë de la main d'œuvre par laquelle passait à cette époque la province comprise entre le Danube et la mer Noire.

Le vaste domaine du centre de la province, dont le maître était alors Said Mirza Pacha, nommé en 1834 le gouverneur de la Dobroudja et du nord-est de la Bulgarie, comportait plusieurs *ciftliks*, le plus important étant celui de Mahnui-Ciposu. C'est là que le Pacha s'efforça de créer une exploitation agricole complexe, avec le concours du renommé agronome roumain Ion Ionescu de la Brad, qui rédigea en 1859 un programme minutieux de développement futur. Mais ce programme n'a été mis en œuvre que dans une bien moindre mesure.

D'autres *ciftliks* appartenaienr aux ayans et à des riches propriétaires turcs ou tartares, mais il y a eu aussi des Roumains de Dobroudja pour les détenir. De même, les deux établissements conventuels du nord de la province, les monastères de Tăita et surtout celui de Cocoșu, possédaient des *ciftliks* fort prospères. En 1850, de Tăita et surtout celui de Cocoșu, possédaient des *ciftliks* fort prospères. En 1850, quelques chefs de la révolution roumaine des années '48 essayèrent de se constituer des *ciftliks* en Dobroudja, sans y parvenir, d'ailleurs.

Lors de la réintégration de la Dobroudja à la Roumanie, plusieurs dizaines de *ciftliks* ont été enregistrés, dont la plupart situés dans le département de Constanța. Après la modification intervenue en 1882 dans la forme de la propriété immobilière, ces *ciftliks* ont constitué les noyaux de la grande propriété foncière en Dobroudja.

UN DOCUMENT PRIVITOR LA „SITUATIUNEA JUDEȚULUI TULCEA” ÎN ANUL 1879

de GH. DUMITRESCU

Situatia social-economică a Dobrogei după revenirea ei la aria de viață românească, etapă în trinitatea Unirii și desăvîrșirii unității statului național român — 1859—1878—1918 — a făcut, în istoriografia noastră nouă, subiectul a prea puține studii și articole¹). O simplă privire însă, asupra aparatului lor științific, arată că documentația nu lipsește. Dimpotrivă, chiar și numai arhivistice, un esafodaj de documente din Arhivele Centrale de stat, Arhivele Bibliotecii Centrale de stat, Bibliotecii Academiei R.S.R., precum și cele de la Tulcea, Constanța și Galați, rămase inedite pînă astăzi, ar putea susține o lucrare de mari proporții sau o salbă de lucrări complementare, pe multe subiecte pe care le propune istoria Dobrogei de la 1878 la 1900, ca să ne referim numai la aceasta.²)

1. Cele pe care le cunoaștem ar fi cam acestea: Gheorghe Dumitrescu — *Desvoltarea social economică a Dobrogei între anii 1878—1900* în I. Bitcalescu, Gh. Dumitrescu, Gh. Lotca, I. Lungu, M. Stanciu — *Momente din mișcarea comunistică și muncitorească în județul Constanța*, Comitetul pentru Cultură și artă al județului Constanța, Constanța 1971, p. 5—24; Nicolae Ciachir — *Romania în sud estul Europei 1848—1886*, Ed. politică, București 1968 p. 180—186; T. Mateescu — *Mențiuni despre tulnicele din satele dobrögene în actele „Comisiunii de parcelare a Dobrogei” în Revista Arhivelor nr. 2/1967 p. 241—250; Gh. Dumitrescu — Dobrogea în gîndirea și acțiunea revoluționarilor de la 1848 în „Tomis” nr. 6, iunie 1968 p. 1—3.*
2. O mai veche istoriografie avind limitele lipsei de largă documentație a timpului respectiv procură, și, desigur, limitele ideologice ale autorilor ne oferă oarecum un tabouer al situației Dobrogei după 1878. Dintre acestea, amintim: M. D. Ionescu-Dobrogănu — *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, București 1904; M. D. Ionescu-Dobrogănu, *Cercetări asupra orașelor*

Pornind de la ideea că aceste documente trebuie să fie lăcute în cît mai mare număr și cît mai curînd cunoscute³, propunem această „Expunere a situației județului Tulcea în anul 1879”, trimisă de către prefectul județului, George M. Ghica, Ministerului de Interne și găsibilă, probabil în copie, în Arhiva Bibliotecii Academiei R.S.R.⁴

Publicarea documentelor din arhive, obligă și mai mult știința istorică să se înscrie pe linia pe care o preciza tovarășul Nicolae Ceaușescu, anume „să pornească de la analiza științifică a realității sociale, să infățișeze faptele nu după dorințele subiective ale oamenilor, nu după nevoi politice de moment, după criterii de conjunctură, ci așa cum s-au petrecut ele, corespunzător adevărului vieții”⁵.

George M. Ghica numit de către Mihail Kogălniceanu, odată cu Remus Opreanu la Constanța, prefect al județului Tulcea⁶, prezintă primul său raport după un an de administrație a acestui județ, în tot cazul înainte de decembrie 1879 cînd prefect al județului Tulcea era numit Palady⁷. Raportul său trebuie neapărat judecat în funcție de situația în care se găsea Dobrogea la venirea sa, urmare nu numai a faptului că, regiune de margine a Imperiului Otoman fiind, el insuși anatomic, înapoiat, Dobrogea era slab populată și dezvoltată economic, ci și războaielor secolului al XIX-lea ce-i pîrjoliseră față, și ultimului război, mai cu seamă retragerii autorităților și armatelor turcești precum și a celei mai mari părți a populației musulmane mai ales a cerchezilor care au lăsat în urma lor numai ruine, cenușă și sînge. Documentul pe care-l prezentăm trebuie analizat alăturîndu-l dării de seamă privind județul Constanța pe aproximativ aceeași perioadă întocmită de pre-

- Iul. Constanța și a împrejurimilor, Constanța, 1897; Romulus-Seisenaru-Dobrogea, Gurile Dunării, București, 1928; Voicu T., Cotova V. Constantinescu I. — Monografia județului Tulcea, Constanța 1928; Vasile Helișiu — Scoala românească Dobrogeană de la înființare pînă la 1938, Constanța 1938. D. Sandru — Mocii în Dobrogea — București 1946; Colectia revistelor „Arhivele Dobrogei” și „Analele Dobrogei”, 1916, 1938 (vezi „Analele Dobrogei”, Arhiva Dobrogei, Biblioteca Municipală Constanța, București 1971).*
3. În lucrarea V. M. Kogălniceanu - - Dobrogea 1879—1909, București, 1910, sunt publicate cîteva documente privind activitatea lui M. Kogălniceanu aproape de Dobrogea. Altele sunt publicate de Vasile Mihordea în revista „Studi” nr. 3 din 1957.
4. Biblioteca Academiei R.S.R., Manuscris, Arhiva D. A. Slurdza, Cota XVI - Varia, document 147. A fost prezentată și parlamentului.
5. Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român al tradițiilor mișcării muncitorilor și socialiste din România*, Editura politică, 1966, p. 8.
6. Biblioteca Academiei R.S.R., Manuscris, Arhiva M. Kogălniceanu, - - Corespondență, MSS 101.603, 101.604, 101.638, 101.686, 101.692 și altele.
7. Cf. Catalogul corespondenței lui M. Kogălniceanu, întocmit de A. Z. N. Pop, Editura Academiei R.P.R. București 1958, p. 403.

fectul Remus Opreanu și publicată în mai multe numere ale ziarului „Farul Constanței”⁸.

În sfîrșit, socotim că în citirea și studierea acestui document trebuie avute în vedere cîteva elemente :

1) În timpul războiului avuseseră loc masive mutări de populații. Mare parte a românilor din Dobrogea se retrăseseră peste Dunăre, în tară, în România, cea mai mare parte a populației musulmane s-a retras, în schimb, populație creștină din Bulgaria ocupată de turci, vine în Dobrogea.⁹

2) Orașul Tulcea fusese pînă atunci, centrul administrativ al Dobrogei, cel mai dezvoltat oraș al acestei provincii.

3) Vorbind despre hotelurile și restaurantele Tulcei, trebuie să le vedem mai mult ca niște case oarecare, avînd o cameră, două de închiriat sau cîteva mese pentru clienți.

4) În sfîrșit, în limba și grafia documentului am intervenit numai acolo unde lectura devine foarte grea sau vîcoa greșeală era prea evidentă.

Despre importanța documentului, vorbește el însuși. Iar atunci cînd vor mai fi publicate și altele din aceiași ani, fără îndoială că aceste 17 pagini ale „Expunerii...” ne vor da posibilitatea stabilirii de noi relații și de mai aprofundate aprecieri.

EXPUNEREA SITUAȚIUNII JUDEȚULUI TULCEA

Raport adresat din partea domnului prefect al județului Tulcea către Ministerul de interne în anul 1879¹⁰.

Pagina 1

LIMITELE JUDEȚULUI

Județul Tulcea are ca limite naturale, la răsărit Marca Neagră, la nord și în apus Dunărea, și se înjugă în județul Kustenje, spre sud-sud-vest printr-o linie frîntă, care pleacă de la un punct pe Dunăre la sud de satul Picineaga, merge spre răsărit, lăsind satul Canat-Calfa în județul Tulcea, se coboară apoi spre sud pînă aproape de satul Toxof, de unde iară își ia direcția spre răsărit, trece aproape de satul Tariverde, care rămîne în județul Tulcea și se termină într-un punct, spre extremitatea de sud a „Ezerului Sinoe”

8. „Farul Constanței” din ianuarie și februarie 1881. De asemenea, în legătură cu situația existentă în noiembrie 1878, ea este pe larg expusă într-un raport al unei comisii militare trimisă în Dobrogea de către M. Kogălniceanu și care raport nădăjduim să-l publicăm într-un viitor cît mai apropiat.

9. N. Ceachir — *Contribuția la Istoria Dobrogei (aprilie 1877—noiembrie 1878)* în „Revista Arhivelor” nr. 1 din 1962 p. 161—177.

10. Cu mină: „de Prefectul G. M. Ghica”.

TALVEGUL DUNĂRII

Brațul principal al Dunării, prin care trece talvegul, curge de-a lungul țărmului drept de la satul Picineaga, pînă aproape de Măcin, unde trece spre țărmul stîng și lungeste acest țărm între Brăila, Galați și Reni, lăsind în partea Dobrogei lacurile Garvăni și Kraken. De la Reni fluviul urmează prin mijlocul albicii pînă la Ceatal din dreptul Tulcei; unde începe delta Dunării.

Țărmul drept al fluviului, între Măcin și Tulcea, este format prin rîpicele abrupte a unei terase curonată la o distanță de cîteva kilometre de șirul munților, care mărginește la sud bazinul Dunării de jos.

Pagina 2

LACUL RASIMUL

Despre Marea Neagră, afară de gurile Dunării, se impune atenționării Ezerul Rasim în care se devarsă Dunavățul, și care este în comunicație cu Marca prin punctul numit Portița.

Total dovedește că Rasimul, forma în timpurile trecute un vast sin al Mării, care permite mari navigații și pătrunde pînă în centrul Dobrogei. Ruinele cetățuiei de la Eni-Sala ridicată de Genovezi pe locul anticului Heraclea, stau ca mărturie a unui trecut relativ apropiat, dacă această mărturie ar fi încă necesară după importantele studii hidrografice făcute în anii din urmă.

Locuitorii din prejurul Ezerului, spun că încă acum 30 de ani, bastimentele de un tonat destul de mare, ajungeau pînă la Sari-Kioi. Nisipurile însă se îngrămadesc din ce în ce mai mult la portiță și se poate calcula timpul în care ea se va închide cu totul.

Redeschiderea Ezerului marei navegații ar avea consecvențe atât de însemnate pentru prosperitatea întregiei Dobroge, încit nu este îndoială că guvernul va lua dispozițiunile necesare spre a face un studiu complet asupra acestei chestiuni.

SUPRAFETELE ȘI CONDIȚIUNILE FISICE

Întinderea totală a județului s-a calculat după harta lucrată de deputul de resbel la aproape opt mii (7962) kilometre patrate, din care 2073 aparțin Deltei Dunării. Suprafața ocupată de Ezere și de bălțiile cu mlașinile lor, de la Dunavăț și din albia Dunării spre Măcin și Tulcea, arc o întindere totală ca la 2320 kilometre patrate. Restul județului (3570 kil. p.) formează un platou cu undulații foarte marcate, dominat de șirul munților menționați mai sus, și de masivul munților păduroși de la Babadag.

Pagina 3

CARIERE

Avuțiiile miniere ale acestor două sisteme de munți de formațiuni ne complete, nu sunt încă cunoscute decît într-un mod incomplet. Studiile geologice ale lui Peters vor putea servi de punct de plecare pentru noi explorații.

Sunt în exploatație mai multe cariere de piatră, granit, pietre de construcții, pietre de moară, care, după părerea oamenilor competenți sunt de înția calitate.

PĂDURI

Mijloacele au lipsit spre a se determina întinderea masivurilor pănuoase. Esențiiile dominante sunt stejarul, fagul, și teiul.

Toate pădurile sunt proprietatea Statului, cu excepția cîtorva mici dumbrave aparținînd particularilor. Legislația otomană recunoștea comunelor dreptul de a lua din pădurile Statului, într-un mod gratuit, lemnele pentru trebuințele casnice. Regulamentul forestier elaborat de o comisiune de oameni speciali aduși din Franța și alte state din Occident, dispune la art. 51: „Locuitorii comunelor sunt autorizați a lua într-un mod gratuit din pădurile Statului lemnele destinate trebuințelor lor: adică pentru construcționea și reparătionea caselor, coșarelor, grăjdurilor, a căruților, a instrumentelor arătorii, precum și toate lemnele de foc pentru trebuințele casnice. Afară de aceasta, lemnele și cărbunii ce locuitorii vor transporta cu propriile lor trăsuri și vite, li se vor da de asemenea într-un mod gratuit. Pentru cantități însă mai mari, destinate vinzării afară din comuna lor, se va plăti o taxă”.

Prin mai multe instrucțiuni ulterioare s-a regulat aplicarea acestui articol.

Administrația domeniilor a menținut provizoriu dispozițiunile turcești (2 franci) pentru dreptul de a lua din păduri lemne de foc și a fixat printr-o tarifă prețurile cu care urma să se plăti parții și lemnele destinate la alte trebuințe.

Administrația domeniilor a menținut provizoriu dispozițiunile adoptate de administrația precedență.

Pagina 4

Acst sistem nu ține îndestui seamă de drepturile comunelor, combinate ab antiquo și consacrate prin texturi positive ale administrației otomane; afară de aceasta, el este contrarul adevăratelor interese economice ale acestei provincii: el s-a adoptat tocmai într-o epocă, cînd din contră, ar fi trebuit să se dea locuitorilor cele mai mari înlesniri, pentru repararea devastațiunilor suferite pe timpul rezbelului, pentru ca acei ce se întorc, și cari pe locurile unde se aflau casele lor nu găsească (decit n.n. Gh. D.) cenușa, să poată să-și facă încă o mică casă. Fără vite, fără instrumente arătorii, lipsiți de hrana zilei ei sint obligați astăzi a cumpăra nu numai lemnele de construcție, dar și cea mai mică nuia pentru îngrădirea ogradei.

Însăși administrația rusă recunoște necesitatea de a se aduce oarecare ușurare locuitorilor și a regulat în urma încheierii pății, a se da fără plată lemnele necesare locuitorilor reintorsă. (Dispozițiunile luate în această privință de administrația precedență au fost obiectul raportului nr. 936 din 7 februarie anul curent).

Este de neapărată trebuință a se acorda fără întîrziere această in-

înlesnire locuitorilor întorsi ca să poată să-și facă casele lor în cursul acestei veri, altfel este de prevăzut ca ei vor emigra din nou : nu mai puțin important este a se regula cît mai curind regimul forestier, în privința dreptului de uz recunoscut comunelor, acordindu-se toatoare înlesnirile compatibile cu conservarea și regenerarea pădurilor.

Nu trebuie pierdut din vedere că pentru a reține populațiunile existente și a atrage în aceste părți noi puteri productive, este de neapărat a se oferi înlesnirile acelea fără care orice așezare ar deveni imposibilă.

La est și sud de Babadag, începe regiunea Dobrogei, care, lipsită fiind cu desăvîrșire de arbori, reamintește stepele de la nordul Mării Negre.

Pagina 5

A P E

Accastă regiune însă formează în județul Tulcea un platou accidentat, cu izvoare destul de abundente, cu pământuri bune pentru cultură și păsune, cu osebire numai că pămîntul vegetal fiind așezat pe o bază piețoasă, semănăturile suferă mai lesne din lipsa ploilor.

Ape curgătoare ceva mai însemnate nu sunt în interiorul județului, pîrăie însă, alimentate prin numeroase izvoare, străbat văile sale.

D E L T A D U N Ă R I I

Insulele din Delta Dunării sunt formate prin aluvioni, afară de părțile nord-est din insula Leti unde se află orașul Eski-Kilia și pădurea Leti, și care, după Peters, sunt de formațiune primitivă. Asemenea este de formațiune primitivă partea din insula Sf. George unde se află pădurea Cara Orman.

Insulele din Delta Dunării, ar oferi agriculturii un intins și bun pămînt, dacă ele n-ar fi supuse inundațiilor în cea mai mare parte a anului.

P O P U L A Ţ I U N E A . — PLASA SULINA

Delta Dunării care formează plasa Sulina are o populațiune de 1408 familii împărțite între două comune urbane : Sulina cu 500 de familii și Kilia Veche Eschi-Kilia cu 400 familii și 20 sate și cătune, avind toate împreună 508 familii, raportul dar între populațiune și întinderea plășii este de 1,5 familii pe kilometru pătrat.

P L A S A T U L C E A

Suprafața plăsei Tulcea este de 815 kil (ometrii patrați Gh. D.) fără locurile băltoase. Populațiunea rurală 2504 familii ocupind 23 sate și cătune.

Pagina 6

O R A ř U L T U L C E A

Un recensămînt exact al populațiunii orașului Tulcea nu s-a putut face încă. D. Baron D'Hogguer, în interesanta D-sale publicațiune dă ci-

fra de 17.948 suflete, referindu-se la documentele ce i s-au dat de administrația precedență. Tabloul statistic însă al fostei administrații aflat la prefectură arată 2575 familii, iar într-o condiție de recensămînd se arată 13.224 suflete.

La recensămîntul făcut acum pentru asezarea impozitului funciar s-au înscris 2583 proprietari supuși contribuției mulți dintre ei sint însă proprietari ai mai multor case. Cele scutite de impozit din cauza valoarelor lor minime nu s-au înscris. Numărul total al caselor se poate doar evoluă la 3.000.

Deși comunele urbane Isaccia și Mahmudia nu intră în circumscriptiunea administrativă a acestei plăși, totuși trebuie să se adauge populațiunea lor, căci locurile de hrana ale locuitorilor sunt cuprinse în întinderea arătată mai sus.

O R A ţ U L I S A C C I A ȘI M A H M U D I A

Orașul Isaccia are 376 familii, Mahmudia 224. Totalul dar al populațiunii plășii este de 6104 familii ceea ce dă aproape 7 familii pe un kilometru pătrat. Trebuie însă observat că în suprafața arătată mai sus intră și pădurile ; această observație se aplică și la celelalte plăși.

P L A S A M Ā C I N

Suprafața plășii Măcin este de 878 kil. fără bălți, cu o populațiune în orașul Măcin de 750 de familii și de 2369 familii în 25 sate și cătune, total 3119 familii, ceea ce dă un termen de mijloc de 3,5 familii pe un kilometru pătrat.

P L A S A B A B A D A G

Întinderea plășii Babadag este de 1842 kilometre pătrate, fără suprafață ocupată de ezere.

Orașul Babadag este de 477 familii iar 52 sate și cătune 4839, total 5316 familii.

Pagina 7

Termenul de mijloc, aproape 3 familii pe un kilometru pătrat.

Totalul populațiunii întregului Județ este dar de 15.947 familii sau aproximativ 79.735 suflete.

Accastă populațiune se împarte pe diferențele naționalități precum se arată în tabelul de mai jos :

Orașul Tulcea nu este cuprins în acest tablou fiindcă, precum s-a arătat mai sus nu s-a putut încă face o statistică exactă.

Populațiunea lui evaluată la 3 000 de familii, se poate împărti după naționalități în modul următor : Bulgari 1 000 de familii, Ruși și Lipoveni 800, Români 600, Greci 200, Tătari 150, Germani, Israelici și Armeni 250. Total 3 000 familii.

Precum rezultă din datele de mai sus majoritatea relativă a populațiunii din întregul județ aparține elementului român : El formează aproape cele două treimi din toată populațiunea plășilor, Tulcea și Măcin unde din 5623 familii, 3256 sunt români. Din contră, în regiunea mai

îndepărtată de Dunăre și de România se impunează și elementul român, astfel în plasa Babadag el nu mai formează decit o mică minoritate față cu alte naționalități: Ruși și Lipovenii a căror ocupație principală este pescăria, sunt în cea mai mare parte așezați de-a lungul cizerelor, Mării și a băltilor Dunării.

Populația musulmană, Turci și Tătari o găsim mai numeroasă în plășile Babadag și Măcin.

Plăși și orașe	Români	Bulgari	Turci	Tătari	Ruși	Lipoveni	Greci	Armeni	Nemți	Ebrei	Tigani	TOTAL
Plaza Babadag	490	2423	579	259	176	950	73	45	240	35	46	5316
Plaza Tulcea	1389	375	45	208	—	281	15	—	175	16	—	2504
Plaza Măcin	1867	489	446	—	—	277	—	2	—	38	—	3119
Plaza Sulina	163	18	155	43	—	618	345	40	15	7	4	1408
Orașul Mahmudia	39	17	74	—	35	43	—	1	5	10	—	224
Orașul Isaccia	134	25	102	—	93	—	16	—	—	6	—	376
TOTAL	4082	3347	1401	510	304	2169	449	88	435	112	50	12947

Pagina 8

Aproape 2000 de familii musulmane s-au întors la vîtrele lor. Instalarea acestor familii a făcut, de la începută zi una din principalele preocupări ale administrației.

Pe timpul rezbelului, toate satele și casele care scăpaseră de copleșită devastării s-au ocupat de diferite elemente venite din toate părțile, din Basarabia și din satele Dobrogei: se instalau în comunele abandonate locuitorii aceia care, dintr-o cauză sau din alta nu și găseau indenitare în comunele lor: insurății, muncitori mai săraci etc.

Este incontestabil că această migrație a avut avantajul că s-au conservat casele locuitorilor fugiți și că s-au putut cultiva o parte din cimpurile abandonate; este un fapt constatat că toate casele din sate și chiar din unele orașe, care nu s-au ocupat în modul acesta s-au distrus cu desăvîrșire.

Administrația precedentă încuraja această migrație, iar în urma tratatului de la Berlin, în vederea întoarcerii locuitorilor emigrați, dînsa decretase un regulament, care deși recunoștea dreptul emigrați-

lor de a fi reînstați în posesiunile lor, supunea însă aceasta la mai multe condiții restrictive.

Astfel se punea condiția a nu se primi în comunele rurale decit acei care s-ar întoarce cu mijloace suficiente în vite sau bani, se prescrie în afară de aceasta a se determina un număr oarecare de comune, mai ales din cele abandonate cu desăvîrșire, spre a se așeza acolo musulmanii care s-ar întoarce, bazând această dispoziție pe considerentul că este în interesul tuturor ca comunele să se formeze de elemente omogene. Această dispoziție a avut de rezultat că emigranții cari, afilind că Dobrogea se cedase României, începură să se întoarcă în cursul verii, găsind casele lor ocupate și locurile lor muncite de alții, așteptau în zadar regularea poziției lor.

Pagina 9

Din cauza intirzierii aduse la luarea în posesiune a Dobrogei de către România, ei vedea apropiindu-se iarna, fără să știe unde se vor adăposti. Pe de altă parte, locuitorii creștini, încurajați prin dispozițiunile luate de către administrație, continuă a face arăturile de toamnă pe locurile ce le ocupau și nu luau nici o dispoziție spre a părăsi casele musulmanilor și a-și asigura alte locuințe pentru iarnă. Această stare de lucruri trebuia regulată fără intirzire, căci ne aflam la începutul iernii (23 noiembrie). S-a procedat dar la imediata instalare a musulmanilor în casele lor, acolo unde aceasta era posibil; tot într-un timp s-a intervenit într-un spirit de conciliație în localitățile unde aplicația riguroasă a acestor măsuri ar fi putut cauza grave perturbații.

În orașe instalarea musulmanilor s-a putut efectua pe cale administrativă fără dificultăți prea mari și s-au deferit tribunalelor cazurile în care se contesta insuși dreptul de posesiune.

În mai multe comune rurale însă a fost imposibil a se alunga în mijlocul iernii și a se lăsa fără adăpost o mulțime de familii care se așează acolo cu învoiearea administrației precedente. S-a împărțit dar locuințele între creștini și musulmani.

Trecind iarna, cei în drept au fost puși în posesiunea caselor lor.

Pentru arăturile făcute pe tarlalele musulmanilor s-a mijlocit învoieri prin care li se asigura o parte din recoltă și li s-a pus la dispoziție alte locuri pentru arăturile de primăvară. El însă nu au putut face decit puține arături din lipsa de vite și mijloace a-și cumpără semințe. Guvernul a binevoit a veni în ajutor cu o sumă de 22.000 lei.

C O M U N E L E

Sunt în județ 7 comune urbane: Tulcea, Sulina, Babadag, Măcin, Isaccia, Kilia-Veche (Eschi-Kilia) și Mahmudia.

T U L C E A

Tulcea, fostă reședință a guvernului Sandjacului, astăzi reședință a județului Tulcea, este orașul cel mai important și centrul principal al afacerilor din Dobrogea.

Portul este prin întinderea și adâncimea sa de un acces facil în tot cursul anului; el oferă bastimentelor un loc sigur de iernare, mai ales în partea de jos, din care administrația otomană voia să facă un vast port militar, folosindu-se de un intins loc care comunica cu Dunărea cînd apele sănt mari și care îl desparte numai o strîmtă limbă de pămînt.

Pagina 10

Inlăturarea acestui obstacol ar necesita o cheltuială mică, căci în acest teren este format prin aluvioni. S-ar dobîndi atunci un port, unde o flotă întreagă ar găsi un adăpost sigur și unde s-ar putea înființa toate stabilimentele necesare pentru construcția și repararea bastimentelor. Cheiul din port nu este terminat, el trebuie rectificat în unele părți.

Este urgent ca Guvernul să acorde orașului dreptul de a profita de taxa de jumătate la sută spre a constitui fondul necesar.

De la 23 noiembrie 1878 și pînă la 5 aprilie /1879 Gh. D. / veniturile vamale din import și export a fost la acest punct de 97.348 lei, 84 bani, adică

	Import		Export		TOTAL	
	Lei	bani	Lei	bani	Lei	bani
Noiembrie 7 zile	4058	36	3	25	4061	61
Decembrie	20239	25	1144	50	21385	75
Ianuarie	4995	22	822	58	8517	80
Februarie	6049	02	392	56	6441	58
Martie	38234	97	1672	40	39907	47
Aprilie	19139	63	597	10	19737	73
TOTAL	92716	45	4632	39	97348	84

Cifra minimă ce a dat exportul se explică prin insuficiența recoltelor anului trecut. La import este de observat că multe mărfuri se aduc din intrepozitele de la Galați și mulți negustori preferă a achita vama acolo.

Pagina 11

Industria este reprezentată prin 4 mori cu vapori, 81 mori de vînt, 2 fabrici de bere, una fabrică de apă Salz /soda/, 13 destilării, 5 fabricanți de luminări, 4 fabricanți de cărămidă, 10 olari, 12 constructori de lunte, un rotar, 45 fierari și constructori de căruțe, 2 căldărarî, 17 tînichigii, 8 tăbăcarî, 6 lucrători de hamuri, 15 blânari și cojocari, 2 aragi, 4 trăistari, un fabricant de site, 17 cismari, un fabricant de pă-

lării, 2 șepcari; sunt nouă cantoruri de soiuri, 11 samsări, 3 comisori, 144 neguțători de produse: manufacuri, galanterii, etc.

Tulcea are 35 hoteluri și restaurante, 166 cîrciumi, 59 cafenele, 110 băcăni, 32 tutungerii. Aspectul general al orașului este plăcut, el este etajat într-un mod pitoresc pe dealurile care înconjoară portul; starea materială însă lasă încă mult de dorit, din cauza lipsei unei adevarate organizații municipale și a puținelor mijloace de care dispunea pînă acum orașul. Strădele principale sunt pavate în parte punindu-se cheltuiala în sarcina proprietarilor riverani prin analogie; tot prin analogie se plătește iluminatul.

Taxele votate de consiliul municipal actual și supuse înaltei sancțiuni, vor permite a se face chiar în anul acesta unele din îmbunătățirile cele mai urgente.

Portul Tulcea are astăzi a se lupta în contra concurenței a două porturi franco, între care e situat, Sulina și Galați. Echilibrul nu s-ar putea restabili decît acordindu-se printr-un act de justiție și acestui oraș avantajul de care se bucură Galați și Sulina. Locuitorii orașului speră că înaltul guvern în solicitudinea sa pentru prosperitatea acestui oraș va binevoi a acorda această a lor cerere.

SULINA

Sulina reședința plășii Sulina, dătorește importanța sa poziționată la gura brațului Dunării, mai ales de comisiunea europeană, pentru comunicarea Dunării cu Marea.

Nu intră în cadrul acestei expunerii a dezbatere grava cestione a gurelor Dunării și a viitorului rezervat brațului St. Gheoghe.

Ca oraș Sulina este situată în condiții foarte defavorabile pentru dezvoltarea lui, pămîntul pe care el este clădit, a fost cîștiat asupra lagunelor de care este înconjurat. Mișcarea portului în lunile ianuarie, februarie și martie a fost :

Bastimen- tele intră- tate în port ve- nind după mare	Bastimen- tele venite după Du- năre numai pînă la Sulina	Ieșite pentru mare	Ieșite nu- mai venire porturile Dunării	Totalul in- trărilor	Totalul iesirilor
29		36			Ianuarie
98	11	97	31		Februarie
376	62	370	85	576	Martie
				719	

Totalul bastimentelor intrate și ieșite pe trimestru : 1295

Pagina 12

MĂCINUL

Reședința de plasă, Măcinul este situat în fața Brăilei, este unit cu Ghețelul printr-o șosea: el este punctul principal de comunicație cînd navigația este întreruptă.

Din 750 de familii 363 sunt române, 275 musulmane, 85 bulgare, 28 israelite.

La venirea administrației române, orașul n-avea nici un fel de administrație municipală: totul a trebuit organizat din nou.

Consiliul comunal, indată după înființarea lui s-a grăbit a vota resursele necesare pentru organizarea unui serviciu municipal. Este de temut însă că taxele votate nu vor produce un venit suficient, din cauza marior depozite de vinuri și rachiuri ce se aflau în oraș înaintea așezării acestei taxe. Municipalitatea se va vedea silită a cere crearea de noi resurse spre a nu se paraliza serviciile a căror organizație se începuse.

BABA DAG

Orașul Babadag, reședință de plasă, a suferit mult pe timpul războiului. Admirabil situat la poalele munților, în centrul regiunii celei mai productive din Dobrogea, el era, după Tulcea, orașul cel mai important, astăzi jumătate orașul este în ruină și numără numai 477 de familii din care 170 musulmani, 170 bulgari, 50 români, 44 armeni, 27 israeliți, 15 țigani. Ca și în Măcin întregul serviciu municipal a trebuit organizat din nou.

Orașul este atât de favorabil situat încât se poate spera că el se va ridica în curând, dacă pacea nu va fi tulburată din nou și dacă vom avea o bună recoltă.

Pagina 13

ISACCIA

Isaccia, a cărei populație s-a arătat mai sus, era reședința unui mudir de care depindeau satele învecinate; aceste sate s-au deținut parte către plasa Tulcea, parte către Măcin; astăzi orașul a rămas izolat. Prin aceasta orașul a pierdut din importanță să și dezvoltarea lui este cu totul impiedicată fiindcă portul său s-a închis rămnind numai ca simplu punct; prin poziția lui însă, portul ar merita să aibă un birou vamal de a treia clasă. Isaccia se află în centrul unei regiuni foarte productive, regiunea viticolă de la Sarica și Bădila, de pădurile cele mai însemnate; trecutul dovedește că cheltuiala instalării unui birou vamal va fi cu prisos compensată, prin mișcarea portului.

KILIA — VECHE

Kilia Veche /Eschi—Kilia/, situat pe brațul Kilia pe un platou ferit de inundații. Orașul Kilia are o populație de 400 de familii din care 200 de ruși și lipoveni, 150 români, restul compus din bulgari, greci, armeni și israeliți.

Kilia Veche ar putea deveni un punct important pe brațul Kilia, dacă el n-ar fi cu totul izolat, cind navigația este închisă; tot atunci devine imposibilă comunicația prin insula Leti.

Astăzi Kilia este izolată și pe timpul cind navigația este deschisă, vapoarele companiei austriece nu merg decât o dată pe săptămână la Kilia-nouă, Basarabia.

Expediția administrativă se face prin mijlocul unei lunte tocmite de municipalitatea orașului.

M A H M U D I A

Mahmudia, situat pe brațul St. Gheorghe, cu populația arătată mai sus, este astăzi mai mult un sat mare decât un oraș, viitorul lui este legat de acela al brațului pe care este așezat.

C O M U N E L E R U R A L E

În anexatul tablou^{*}, se arată populația din comunele rurale astfel precum dinsă se află așezată de fapt la dresarea lui. Precum am arătat mai sus, comunele Turcești, Tătare și Cercheze, care nu s-au distrus cu desăvîrșire, s-au ocupat pe timpul rezbelului de familiile creștine venite din diferite părți.

Pagina 14

Întoarcerea locuitorilor fugiți produce și va continua a produce o fluctuație care nu va încreda decât la termenul fixat prin Decretul domnesc, relativ la întoarcerea emigrantilor. Numărul satelor este mai același ca înaintea rezbelului, căci foarte puține sate au fost cu desăvîrșire distruse și au rămas neocupate precum este satul Cerchez Poșta în plasa Tulcea și satul turc și cerchez Rimnicul de sus în plasa Babadag, și în aceste cazuri poate fi sigur cineva că ele s-au distrus de comunele învecinate spre a se folosi de pămînt.

Mai trebuie observat că la colonizarea Cerchezilor s-au înființat foarte puține sate exclusiv cerchez, două numai în plasa Babadag: Slava cerchezescă și Başpunar, unul Poșta în plasa Tulcea; din aceste sate numai unul s-a distrus cu desăvîrșire fiindcă se luase (luaseră Gh. D.) pămînturile de hrană de la comunele învecinate care se grăbiră a reîntra în posesiunea lor la retragerea cerchezilor. Masa cerchezilor s-a așezat în comunele existente, care au fost indatorate a construi casele cerchezilor și a le da o parte din locurile lor de hrană. În așezarea lor nu s-a luat întotdeauna în considerație raportul între populația existentă și întinderea locurilor de hrană; de aici rezultă în multe comune certuri continue, cerchezii fiind temuți nu numai de creștini dar și de turci, și făccau parte cea bună: Turcii la rîndul lor, prin agenții administrației tăpielor, goneau pe creștini din posesiunile lor, ii respingeau în locurile păduroase, unde erau săli și curăți alte locuri, având totdeauna perspectiva de a fi din nou goni și îndată ce acele locuri devineau bune de muncă. Un exemplu al acestei stări de lucruri ne dă Isaccia.

* Pe care nu l-am găsit.

Este dar greșită închiderea că prin retragerea cerchezilor au rămas locuri întinse neocupate și nemuncite, pe care s-ar putea întemeia noi comune cu coloniile ce s-ar aduce de aiurea. Disparația acestui element a împușcat negreșit puterile productive dar n-au produs un gol în distribuirea comunelor.

Pentru înlocuirea cerchezilor prin alte puteri productive, problema este aceeași ca pentru toate celelalte elemente turcești și tătare, care au dispărut; singura deosebire este că statul se poate considera proprietar al caselor și sădirilor lăsate de cerchezi în virtutea legii otomane asupra coloniilor, prin care se spune că colonistul nu devine proprietar definitiv asupra casei și sădirilor decât după 20 de ani.

Pagina 15

Ar fi însă o greșală, credem și n-ar produce nici un rezultat practic, de a căuta a stabili un regim special pentru locurile de arătură ale cerchezilor; aceste locuri se confundă astăzi în totalul terenurilor fiecărei comune, afară de comunele acele care au fost curat cercheze, și de care se poate dispune în întregul lor pentru așezarea de noi elemente.

Rezolvarea dar, a problemei de a trage în aceste părți un număr de brațe în raport cu întinderea pământului și productivitatea lui depinde de o bună lege rurală.

Este de absolută necesitate de a se însărcina chiar în vara aceasta un număr de ingineri cu măsurătoarea pământurilor comunale, cel puțin în periferia lor; asemenea este necesar a se determina întinderea pădurilor. Dobândindu-se aceste scînte, se va putea decide dacă se cuvine a se alege locuri pentru crearea de noi comune, marginindu-se cele existente la o întindere în raport cu populaționea lor, sau dacă este mai practic a se popula comuncile existente cu un număr de locuitori în raport cu întinderea lor actuală.

INSTRUCTIUNEA PUBLICĂ

Sub regimul otoman, fiecare comunitate avea să îngrijească de biserică și școală. Aceasta s-a menținut de administrație rusă cu osebire că în districtul Babadag administratorul crease o administrație centrală a școalelor pentru acel district. Școalele române existau la Tulcea și Măcin. Școala de băieți și de fete din Tulcea erau subvenționate de guvernul român încă de pe timpul regimului otoman. Localul școalei se află în condiții foarte defectuoase și insuficiente astăzi mai ales după ce D-l Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice a binevoit a completa personalul didactic pentru cele patru clase primare. Consiliul municipal, îndată ce a fost constituit, a votat o subvenție pentru a se face reparațiunile și adausurile necesare la locașul actual, care va rămâne afectat școalei de fete și spre a se instala în alt local școala de băieți. Încă din luna decembrie anul trecut, lo-

citorii din Isaccia au contribuit pentru înființarea unei școli și numit de către Minister un institutor, alocind o sumă de 600 de lei pentru terminarea instalațiunii; o institutrice s-a numit pentru școala de fete, care însă nu s-a putut aşeza în localul ce s-a destinaț din cauza celor din urmă inundații și fiindcă municipalitatea n-a primit încă autorizația a percepe taxele votate de dinsa spre a-și avea resursele necesare. Kilia-Veche a urmat deaproape exemplul dat de Isaccia și a prevăzut în buget o sumă pentru îmbunătățirea poziției institutorului.

Página 16

Comunile române din plăștile Măcin, Lunca Viță, Jigila, Văcăreni, Picineaga, Garvan, îndată ce s-au constituit consiliurile comunale s-au grăbit a înființa localurile de școală cu mobilierul necesar, și au și deschis scoalele punând învățătorii cu propriile lor mijloace.

La Mahmudia asemenea s-a înființat local cu mobilierul necesar și Ministerul a binevoit a numi un institutor; asemenea a dat Ministerul o nouă organizație școalei de la Măcin și a numit o institutoare pentru scoala de fete.

Comunele Beștepe și Calica din plasa Tulcea, Zebil din plasa Babadag au înființat asemenea localul și mobilierul școalei; cea din urmă Zebil a și deschis școală cu un invățător călugăr din Transilvania tocmai de dinsa, iar la Calica s-a numit un invățător din partea Ministerului.

Astăzi s-a instalat provizoriu, după recomandăriunea D-lui subrevizor al scoalelor, invățători în următoarele comune rurale: Satu-nou, Greci, Jijila-scoală de fete, Zebil, Megdanchioi, Sarinasuf, Nalband, Cisla, Cerna, Cocosul, Cataloi, Haqighiol și Somova.

La Babadag există un frumos local înzestrat cu mobilierul necesar : din cauza imposibilității absolute de a găsi un alt local, s-a instalat întrinsul în cursul iernei trecute, spitalul militar pentru trupele române în garnizoană în acel oraș. După ridicarea spitalului s-a instalat trupa de artilerie : Dl comandant al Diviziei însă a ordonat evacuarea localului și institutorul numit de Dl Ministrul al Instrucțiunile publice nu așteaptă decât îndeplinirea acestui ordin pentru a deschide scoala.

Página 17

DRUMURILE

Şosele nu sînt în judecă decit între Isaccia—Tulcea și Tulcea—Babadag. Se incepuse sub regimul otoman construirea șoselui între Babadag—Chiustendje, dar a râmas neterminată.

Drumurile comunale sunt într-o stare foarte rea, astfel încit comunicarea devine aproape imposibilă cît timpul este rău. Conform legilor existente s-au luat dispoziții a se întrebuița în campania anului acesta, zilele de prestații la următoarele lucrări:

- 1) Reparațiunea șoselei care duce de la Măcin la Gheat.
- 2) Repararea și împiețirarea din nou a șoseelor existente.
- 3) Continuarea șoselei spre Chiustendje.

Guvernul a binevoită a delegă un inginer din corpul tehnic, spre a dirige aceste lucrări; Domnul inginer, studiind traseul cel mai convenabil pentru legarea prin șosea a orașului Măcin cu Tulcea și Babadag va avea să pronunță dacă este mai avantajos să se continua direct șoseaua între Isaccia și Măcin, sau să se face să treacă prin comuna Cerna, unind-o cu șoseaua Tulcea—Babadag, la un punct aproape de Cataloi.

PREFECTUL JUDEȚULUI

Gheorghe M. Ghica

OPT SCRISORI CĂTRE PANAIT CERNA

Poți fi de acord cu cele spuse de George Călinescu despre Panait Cerna, că „nu e în realitate decit un modest poet, trudnic, în luptă cu limba, conceptual, oratoric, avind cu toate astea nota lui”⁽¹⁾ — și nici ultimul său editor Valeriu Răpeanu, nu susține în fond altceva⁽²⁾ — dar lecturarea corespondenței primită de poet în ultimii ani de viață și aflătoare la Academia R.S.R., Secția Manuscrise⁽³⁾, ni-l arată așa cum a fost atunci, înconjurat de mare admirărie, de sinceră admiratie și prietenie, speranță pentru poezia românească și pentru învățămîntul filozofie.

Prezentăm 3 serii de scrisori trimise lui Panait Cerna, 8 la număr, cu semnificații diferite, dar care ne ajută la înțelegerea cîtorva momente din viață lui atât de scurtă și totuși, atât de puțin cunoscută. În tot cazul, e vorba de ultimii ani de viață 1910—1912, petrecuți — ca și alți cîțiva dinainte — în Germania unde-și pregătea un nesuferit — în comparație cu poezia care-l torlura plăcut — doctorat în filozofie, pe care-l va și lăua cu cîteva zile înaintea morții.

Primele două sunt, după stampila poștelui, căci altminteri sunt nedate, de la sfîrșitul lui 1910 și începutul lui 1911 și sunt semnate de Garabet Ibrăileanu.

1. George Călinescu, *Istoria Literaturii Române*, compendiu, Ed. pentru Literatură, București, 1968, p. 263.
2. Valeriu Răpeanu, *Noi și cei dinaintea noastră*, București, 1966, Prefață la Panait Cerna — „Poezii” Ed. pentru Literatură 1963.
3. Sub cota generală Arh. Panait Cerna, Corespondență primită